

Barn som föremål för människohandel

Sammanfattning

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN

Barn som föremål för människohandel

Diskrimineringsombudsmannens utredning Barn som föremål för människohandel granskade människohandelsbrott mot barn som lett till åtal och domar som getts för dem i Finland. Utredningen grundar sig på tings- och hovrätters domar som innebär tillräknande och domar som förkastar åtalen mellan åren 2012 och 2024.

De centrala resultaten av utredningen:

- Enligt åtalen var sexuellt utnyttjande den vanligaste formen av utnyttjande vid människohandelsbrott mot barn. Den näst vanligaste var omständigheter som kränker människovärdet och den tredje vanligaste tvångsarbete.
- I utredningsmaterialet fanns sammanlagt 35 åtal av vilka drygt hälften ledde till en dom som innebär tillräknande.
- Vid människohandelsbrott mot barn var svaranden i regel en vuxen man och målsäganden en tonårsflicka. Det kunde vara stor åldersskillnad mellan svaranden och målsäganden.
- Nästan allt utnyttjande hade skett i Finland, och beskrivna kopplingar till utlandet var få. Av målsägandena var tre fjärdedelar och av gärningsmännen drygt hälften finländare.
- Enligt åtalen var utnyttjandet av barn allvarligt, långvarigt och upprepat våld som utöver den person som åtalats för ett människohandelsbrott även andra personer kunde delta i.
- Rekvisitet för ett människohandelsbrott hade inte alltid tolkats ur ett barnperspektiv i domarna. Det ojämlika maktförhållandet mellan barnet (målsäganden) och den vuxna utnyttjaren identifierades inte i tillräcklig mån.
- Rättspraxisen var oenhetlig vad gäller bedömning av rekvisiten.

Inledning

Människohandel med barn är en allvarlig form av utnyttjande som ofta förblir oupptäckt. Minderåriga är redan på grund av sin ålder i en sårbar ställning och kan inte försvara sig och söka hjälp på samma sätt som vuxna. Barn som utnyttjats i människohandel vet i regel inte att de är offer för människohandel, och även aktörer som arbetar med våldsfenomen har haft svårt att upptäcka utnyttjande.

Det finns inte så mycket tillgänglig information eller forskning om människohandel med barn i Finland. Största delen av identifierade offer för människohandel i Finland har varit vuxna. Antalet minderåriga som sökt sig till hjälpsystemet för offer för människohandel har hållit sig väldigt lågt. Under 2016–2020 hade hjälpsystemet i genomsnitt 15 nya minderåriga klienter per år, vilket motsvarade knappt tio procent av klienterna.

I hjälpsystemet för offer för människohandel upptas främst barn som utnyttjats utomlands som klienter. De har i regel identifierats som offer för människohandel i samband med asylprocessen. Dessa barn har ofta utsatts för flera olika former av människohandel. Barnet kan till exempel ha tvingats in i äktenskap i väldigt ung ålder och dessutom i tvångsarbete och kommersiell sexuell exploatering. Väldigt få finländska barn upptogs i hjälpsystemet som minderåriga. Deras identifiering har skett någon annanstans eller först efter det att de blivit myndiga. Utnyttjandet har i regel skett i Finland, och gärningsmannen har oftast varit en person som står barnet eller den unga nära. Barnets nära relation till utnyttjaren hindrar att fallet uppdagas och människohandel identifieras.

Rättslig referensram

I Finland blev människohandel straffbar som en separat brottsbenämning år 2004 (lagen om ändring av strafflagen 650/2004). Människohandelsbrott placerades i 25 kap. i strafflagen om brott mot friheten, där människohandel (3 §) och grov människohandel (3 a §) kriminaliseras. Rekvisitet för människohandelsbrott bygger på tre delfaktorer: medel, åtgärder för genomförande och syfte. Alla dessa tre delfaktorer ska uppfyllas för att gärningen ska anses utgöra människohandel. I fråga om minderåriga offer förutsätts dock inte att medel i enlighet med rekvisitet för människohandelsbrott används, och minderårighet är en av grunderna för att ett människohandelsbrott ska betraktas som grovt.

Strafflagens definition av människohandel motsvarar EU:s människohandelsdirektiv (2011/36/EU). Finland har förbundit sig genom lagstiftningen och internationella konventioner att förebygga människohandel, att hjälpa och skydda offer för män-

niskohandel samt att främja internationellt samarbete. Finland har också förbundit sig till att följa Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel samt tilläggsprotokollet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Finland förpliktas också av FN:s konvention om barnets rättigheter samt Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp.

Kommersiell sexuell exploatering. Utnyttjaren får barnet att sälja sex eller sexuella gärningar till en tredje part mot pengar eller annan ersättning och drar nytta av det. Koppleri är en del av kommersiell sexuell exploatering.

Utgångspunkterna för utredningen

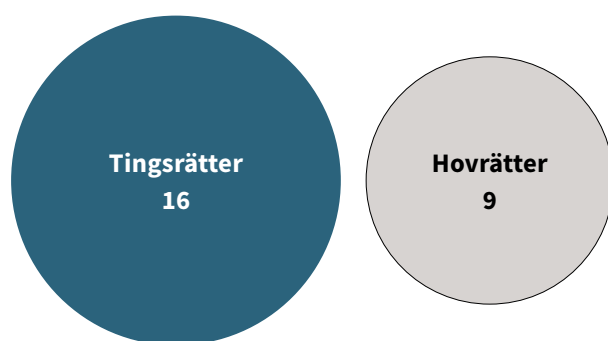
Diskrimineringsombudsmannen utredde hurdana människohandelsbrott mot barn som har lett till åtal och hurdana domar som getts för dem. Ombudsmannen samlade in tings- och hovrätters domar från 2012–2024 för människohandelsbrott mot barn (SL 25:3–3a). Enligt materialet utreddes hurdant utnyttjande det handlade om, hurdana faktorer hade betydelse i den rättsliga bedömningen av fallen och hur barnens särskilda skyddsbehov identifierades.

Utredningsmaterialet bestod av 15 fall som omfattade sammanlagt 35 åtal för grov människohandel eller människohandel enligt de grundläggande rekvisiten. Det fanns sammanlagt 25 domar i materialet, av vilka tingsrätter hade gett 16 och hovrätter 9.

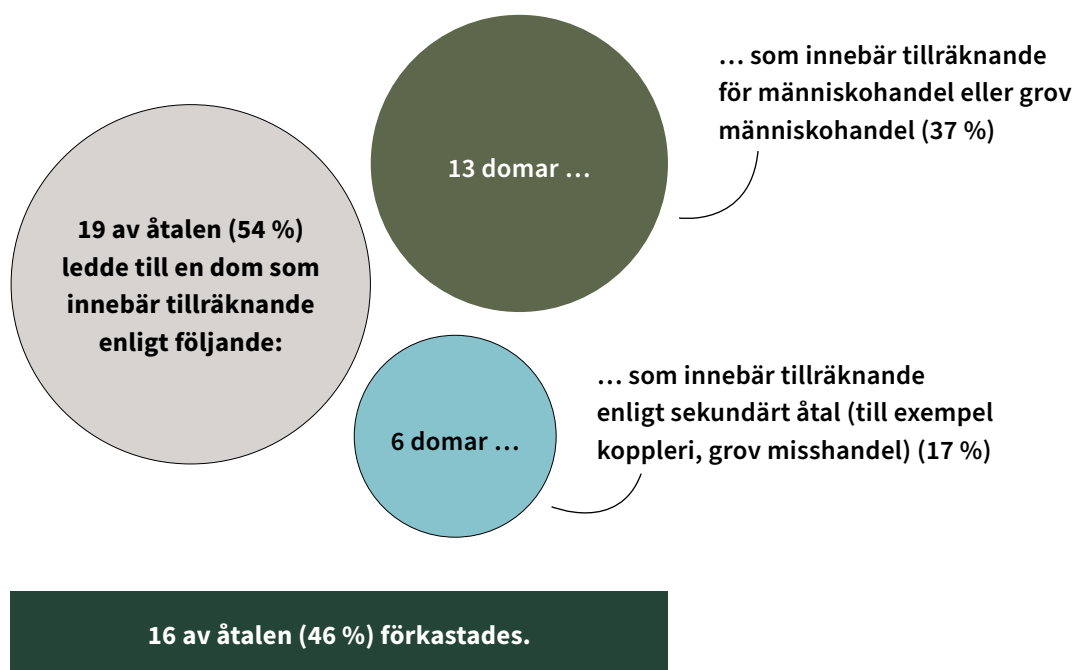
13 av åtalen ledde till domar som innebär tillräknande antingen för grov människohandel eller människohandel. Det fanns sex domar som innebär tillräknande i enlighet med ett sekundärt åtal där det var fråga till exempel om koppleri eller grov miss-handel. Procentuellt sett innebär detta att drygt hälften (54 %) av åtalen ledde till en dom som innebär tillräknande. 16 av åtalen (46 procent) förkastades. Detta är en exceptionellt stor andel. Under 2018–2022 förkastades i genomsnitt endast omkring fem procent av åtal som väckts för brott mot strafflagen.

Åtal förkastades både på grund av otillräcklig bevisning och på grund av frågor som förknippas med tolkningen av rekvisiten. När utredningen blev färdig hade ändring sökts i tre av fallen, varmed antalet domar som innebär tillräknande och frikännande domar kan ändras ännu.

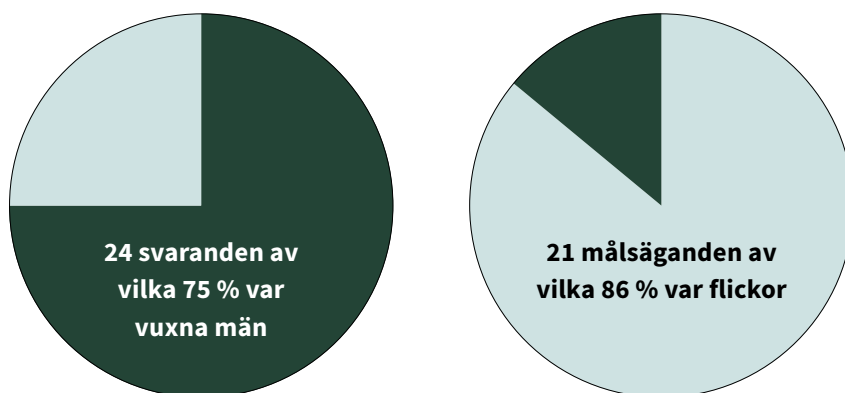
I materialet fanns 24 svaranden som åtalats för människohandelsbrott (SL 25:3–3a) mot barn, och 21 barn som målsäganden. Svaranden var i regel en vuxen man (75 %), och målsäganden i regel en flicka (86 %). Majoriteten av målsägandena var tonåringar. Det kunde vara stor åldersskillnad mellan svaranden och målsäganden.

Figur 1 Materialet bestod av 25 domar från åren 2012–2024, 16 domar från tingsrätter och 9 domar från hovrätter.

Figur 2 I materialet fanns 35 åtal för människohandel och grov människohandel. 19 av åtalen (54 %) ledde till en dom som innebär tillräknande. Av dessa var 13 (37 %) domar för människohandel eller grov människohandel och sex (17 %) domar enligt sekundärt åtal för till exempel koppleri eller grov misshandel. 16 av åtalen (46 %) förkastades.

Figur 3 I materialet fanns 24 svaranden av vilka 75 % var vuxna män.
Av de 21 målsägandena i materialet var 86 % flickor.

Människohandel måste tolkas ur ett barnperspektiv

I tolkningen av rekvisiten för människohandel tar man inte tillräcklig hänsyn till barnets skyddsbehov eller barnperspektiv. Enligt åtalen fanns det i flera av fallen en nära relation mellan utnyttjaren och barnet, i regel ett parförhållande eller andra nära relationer mellan vuxen och barn. Att utnyttjandet av barn var allvarligt framgick av att utnyttjandet var långvarigt, att barnet upprepade gånger utsattes för våld och att barnets hälsa påverkades negativt.

Att utnyttjandet var allvarligt framgick också av det höga antalet brottsrubriceringar. Utöver människohandelsbrott åtalades svarandena för sexuella brott såsom grov våldtäkt eller grovt sexuellt utnyttjande av barn. Enligt åtalen hade nästan allt utnyttjande skett i Finland, och beskrivna kopplingar till utlandet var få. Det fanns inget som skulle tyda på organiserad brottslighet i materialet.

Sexuellt utnyttjande. Enligt utredningsmaterialet var det vanligaste syftet för utnyttjandet i åtalen för människohandelsbrott sexuellt utnyttjande. Åtalen för sexuellt utnyttjande var de som oftast ledde till en dom som innebär tillräknande antingen för ett människohandelsbrott eller enligt sekundärt åtal för koppleri.

Enligt åtalen var det ofta fråga om att utsätta barn för prostitution eller annan kommersiell sexuell exploatering, såsom försäljning av sexuella tjänster eller pornografiska framställningar. Svaranden hade i regel haft ekonomisk nytta av målsäganden, dock inte i alla de granskade fallen. Att rekvisitet för ett människohandelsbrott uppfylls förutsätter inte att gärningsmannen skulle få ekonomisk ersättning för utnyttjandet av barn även om det är vanligt.

Sexuellt utnyttjande är ofta av allvarlig karaktär. I materialet handlade sexuellt utnyttjande om gärningar som ledde till samlag, långvarigt sexuellt utnyttjande, underkuvande drag i utnyttjandet eller faktiskt direkt fysiskt våld mot barnet samt att flera personer hade deltagit i utnyttjandet. I domarna konstaterades att målsägandena (barn) kunde ha tvingats till att ta emot till och med tiotals eller hundratals ”kunder”. En belastande faktor ur perspektivet för offret för människohandel kan också vara att offret övertalats till kommersiell sexuell exploatering inom kontexten av offrets parförhållande.

Omständigheter som kränker människovärdet. Enligt åtalen var det näst vanligaste syftet för människohandel att försätta målsäganden i omständigheter som kränker människovärdet. Det var i regel fråga om våld i en nära relation eller i en parrelation, och i den rättsliga bedömningen förekom det problem både vad gäller bevisningen och tolkningen av rekvisiten.

I åtalen i utredningsmaterialet förekom en omständighet som kränker människovärdet ofta tillsammans med andra syften för utnyttjandet vid människohandelsbrott. I endast två fall baserades åtalet enbart på omständigheter som kränker människovärdet.

Tvångsarbete. Enligt åtal i utredningsmaterialet hade barn utsatts för tvångsarbete. Barns tvångsarbete var annorlunda än vuxnas tvångsarbete. Vuxna hade i regel arbetat på något företag, medan barn enligt åtalen hade typiskt utfört hushållsarbete eller arbetat för något slutet samfund. Utnyttjaren hade i regel en nära eller intim relation med barnet.

I så gott som alla de utredda fallen förekom tvångsarbete tillsammans med åtal för sexuellt utnyttjande och/eller försättande i omständigheter som kränker människovärdet. Alla åtal för tvångsarbete i utredningsmaterialet förkastades. Det förekom utmaningar framför allt med bevisningen i och med att arbete som utförs i hemmet eller hos ett slutet samfund inte ger bevismaterial på samma sätt som vuxnas arbete till exempel på något företag.

Sexuellt utnyttjande. Enligt utredningsmaterialet var det vanligaste syftet för utnyttjandet i åtalen för människohandelsbrott sexuellt utnyttjande. Åtalen för sexuellt utnyttjande var de som oftast ledde till en dom som innebär tillräknande antingen för ett människohandelsbrott eller enligt sekundärt åtal för koppleri. Alla offer för sexuella utnyttjanden var flickor.

Ojämnt maktförhållande. Enligt utredningsmaterialet hade domstolarna svårigheter med att identifiera maktutövning och kontroll som skett inom kontexten av ett parförhållande. En del av de minderåriga flickorna hade ett parförhållande med en vuxen man som gjorde sig skyldig till olika former av våld i en nära relation mot sin minderåriga partner. I vissa domar tillskrevs mannen till exempel misshandel, men bruket av våld ansågs inte ha haft betydelse vid bedömningen av huruvida rekvisitet för ett människohandelsbrott uppfylls. Bedömningen verkade ha gjorts punktvis i stället för att den ojämlika relationen och maktförhållandet mellan barnet och den vuxna personen skulle ha granskats som ett kontinuum eller en process så som man kunde ha gjort i fråga om ett människohandelsbrott.

Vad gäller rekvisitet för människohandel är det väsentligt att i ett helhetsperspektiv granska relationen mellan parterna till brottet och identifiera de faktorer och omständigheter med vilka barnet övertalas till att agera så som den vuxna utnyttjaren önskar. Det är särskilt problematiskt om man inte fäster något avseende vid att utnyttjaren använt våld. Tvärtom borde bruk av våld vara en grund som gör ett människohandelsbrott till ett grovt brott, och det bör i alla fall ha betydelse vid bedömning till exempel av huruvida barnet har blivit underställt gärningsmannens bestämmanderätt.

Rekvisitet av människohandel med minderåriga

I fråga om minderåriga offer förutsätts inte att medel i enlighet med rekvisitet för människohandelsbrott används, men de bedöms i samband med åtgärderna för gärningens genomförande. I utredningsmaterialet var en av de vanligaste åtgärderna för gärningens genomförande att barnet underställts gärningsmannens bestämmanderätt. I fråga om minderåriga förutsätts inte att denna åtgärd används, men i utredningsmaterialet behandlade man ändå ofta barnets beroendeställning eller otrygga ställning, alltså rekvisitmedel, vid bedömning av huruvida barnet underställts gärningsmannens bestämmanderätt.

Barnets beroendeställning eller otrygga ställning betraktades som ett uttryck för sårbarhet. Dessa medel som svaranden använt hade rättslig betydelse även för bedömningen av gärningens klandervärdhet och grovhet.

I åtalen behandlades målsägandens sårbara ställning på olika sätt genom att lyfta fram den nära, förtroliga eller intima relationen mellan parterna, ålderskillnaden mellan dem och barnets svårigheter att motsätta sig utnyttjarens vilja. Hos barn förekom oli-

ka faktorer som förknippas med sårbarhet, såsom belastande livserfarenheter, sexuellt våld och psykiska problem. Svaranden kunde också vara den som ansvarade för den grundläggande omsorgen för barnet, vilket ökade barnets beroende av svaranden.

I en del av domar som innebär tillräknande utgick man från att dessa faktorer som vittnar om sårbarhet hade betydelse, och att den vuxna svaranden hade använt dem för att kunna utnyttja barnet. I domstolars bedömningar var tröskeln till att anse att det handlade om ett människohandelsbrott till exempel i fråga om huruvida barnet underställts gärningsmannens bestämmanderätt dock klart högre än hos åklagarna. Gärningsmannens bestämmanderätt och målsägandens sårbara ställning bedömdes också på olika sätt i de olika domarna.

Enligt utredningsmaterialet har sambandet mellan medel i enlighet med rekvisitet för människohandelsbrott och åtgärderna för gärningens genomförande visat sig vara svårbedömt i praxisen för lagens tillämpning. Det verkar som barnets ställning som föremål för människohandelsbrott inte i en stor del av fallen har bedömts ur ett barnperspektiv. Eftersom det i fråga om minderåriga inte förutsätts att åtgärder för gärningens genomförande använts ska det vara lättare att rikta straffansvaret till en person som utnyttjat ett barn än till en person som gjort sig skyldig till människohandel av vuxna. Strafflagen ska också tolkas så att tröskeln till vad som anses vara underställande gärningsmannens bestämmanderätt är lägre när det gäller barn än när det gäller vuxna.

Barnets samtycke och barnets starka aktörskap

Vid människohandelsbrott har man utgått från att brottsoffrets eventuella samtycke inte har någon rättslig betydelse för bedömningen av huruvida svaranden gjort sig skyldig till brott. Denna utgångspunkt är särskilt klar när föremålet för människohandel är ett barn. Ändå fanns det flera fall i utredningsmaterialet där barnets eventuella samtycke till utnyttjandet behandlades.

I utredningsmaterialet bedömdes också hur barnet kunde motsätta sig utnyttjarens vilja eller hurdana möjligheter barnet hade haft att agera på ett annat sätt. I en del av domarna framhölls tydligt att den vuxna har ansvaret för situationer som förknippas med utnyttjandet, och att barnets eventuella samtycke inte ska ha någon rättslig betydelse.

I andra domar ansågs barnet ha ett väldigt starkt aktörskap och man kunde läsa i motiveringarna till domen att barnet hade kunnat, om det hade velat, vägra att bli utnytt-

jat och frigöra sig från utnyttjarens inflytande. Enligt några av domarna hade barnet redan tidigare varit föremål för kommersiell sexuell exploatering, vilket ansågs tala för att barnet även nu agerade av egen vilja. Dylika motiveringar är väldigt problematiska ur perspektivet för att skydda barn. Utgångspunkten i strafflagen och de internationella konventionerna mot människohandel och mot sexuellt utnyttjande av barn är att barn ska särskilt skyddas mot sexuellt våld och utnyttjande. Barnets eventuella tidigare erfarenhet av kommersiell sexuell exploatering ska förstås som en faktor som ökar barnets sårbarhet, inte minskar den.

Slutsatser – Barnets straffrättsliga skydd bör effektiveras

I oroväckande många fall hade utnyttjandet pågått under en lång tid innan det upptäcktes. Den långa gärningstiden tyder på att svaranden har kunnat hålla målsäganden (barnet) under sin makt under en lång tid, och utnyttjandet har inte upptäckts eller ingripits i. Illabehandling och utnyttjande som riktas mot barn bör identifieras i ett så tidigt skede som möjligt.

Enligt utredningsmaterialet visade sig rättspraxisen vara oenhetlig. Rekvisitet för människohandelsbrott tillämpades på olika sätt i fall med liknande drag. Gränsdragningen mellan grov människohandel och människohandel enligt de grundläggande rekvisiten eller mellan ett människohandelsbrott och koppleri var inte tydlig. Även bedömningen av målsägandens sårbara ställning samt huruvida barnet underställts gärningsmannens bestämmanderätt var oenhetlig.

Det verkar finnas tydliga problem med att döma ut straffansvar vid människohandelsbrott. Den höga andelen förkastade åtal är ett överraskande resultat med tanke på att rekvisitet för människohandelsbrott enligt strafflagen är lättare att tillämpa på barn än på vuxna.

Perspektivet för särskilt skydd av barn bör synas i tolkningen och tillämpningen av rekvisitet för människohandelsbrott. Utredningsmaterialet visar dock att detta inte har skett. Vid människohandelsbrott har det förekommit problem både med bevisningen och den rättsliga tolkningen, och rekvisitet har inte alltid tolkats tillräckligt bra ur ett barnperspektiv. I ljuset av de internationella och europeiska bestämmelserna och rekommendationerna finns det tydliga brister i tillgodoseendet av barnets rättigheter, och strafflagen har inte kunnat skydda barn från utnyttjande i samband med människohandel.

Diskrimineringsombudsmannens rekommendationer

1. Barnets straffrättsliga skydd bör effektiveras

- När en minderårig blivit föremål för kommersiell sexuell exploatering ska åtal väckas för ett grovt människohandelsbrott.
- Vid kommersiell sexuell exploatering ska utöver gärningsmännen även de enskilda personer som köpt sex göras straffansvariga.
- Poliser, åklagare, domare och rättsbiträden ska utbildas i identifiering av barnets sårbara ställning och hur den ska beaktas vid tillämpningen av rekvisiten för människohandelsbrott.

2. I tolkningen av rekvisiten för människohandel bör barnets skyddsbehov och barnperspektivet beaktas bättre

- Rekvisiten för människohandelsbrott ska tolkas ur ett barnperspektiv genom att ta hänsyn till barnets sårbara ställning. Den ojämlika maktrelationen mellan den vuxna och barnet ska identifieras. Tröskeln till huruvida offret underställts gärningsmannens bestämmanderätt ska vara lägre för barn än för vuxna.
- En sakkunnigutlåtande ska skaffas om barnets sårbarhet och utnyttjandets konsekvenser.

3. Man bör identifiera och ingripa i utnyttjande av barn i ett tidigt skede

- Barnskyddet samt andra yrkespersoner som arbetar med barn och unga ska utbildas om de olika formerna av människohandel. I utbildningen ska man beakta att utnyttjande och våld är könsrelaterade, mångsidiga fenomen.

4. Man bör ta hänsyn till barn i alla åtgärder mot människohandel

- I handlingsprogram och åtgärder mot människohandel ska man ta särskild hänsyn till barn.
- Handlingsprogram som berör barn, till exempel åtgärdsplanen En barndom utan våld, ska även framöver inkludera människohandel som en del av våldsfenomen. I den praktiska tillämpningen ska man i framtiden ta större hänsyn till ingripande i utnyttjande och människohandel samt åtgärder som förebygger att man blir offer på nytt.

5. Mer kunskap och forskning behövs om människohandel med barn

Diskrimineringsombudsmannen är en självständig och oberoende myndighet som främjar likabehandling och ingriper i diskriminering. Ombudsmannen verkar som den nationella rapportören om människohandel. Rapportörens uppgift är att följa upp fenomen i anslutning till människohandel samt bevaka hur de internationella förpliktelserna och den nationella lagstiftningen fungerar. Diskrimineringsombudsmannen verkar också som den nationella rapportören om våld mot kvinnor och övervakar verkställigheten av avlägsnanden ur landet samt främjar utlänningars ställning och rättigheter.

Anni Valovirta & Heini Kainulainen

2024

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN